

УДК 821.111(73)"19"

**“ЛОВЕЦЬ” – “НАД ПРІРВОЮ”: ДО ПРОБЛЕМИ РЕЦЕПЦІЇ РОМАНУ
ДЖ. Д. СЕЛІНДЖЕРА**

Остапенко Л. М.

Стаття присвячена проблемі рецепції роману Дж. Д. Селінджера, що виникла внаслідок семантичної розбіжності між автентичною назвою “Ловець у житі” та перекладацькою редакцією заголовку “Над прірвою у житі”.

Ключові слова: Дж. Д. Селінджер, рецепція художнього тексту, біблійний контекст.

Статья посвящена проблеме рецепции романа Дж. Д. Селлинджера, возникшей в результате смыслового расхождения между оригинальным названием “Ловец во ржи” и переводческой редакцией заглавия “Над пропастью во ржи”.

Ключевые слова: Дж. Д. Сэлнджер, рецепция художественного текста, библейский контекст.

The article focuses on the problem of J. D. Salinger's novel reception. This problem deals with of semantic difference in the original name “The Catcher in the Rye” and its Ukrainian and Russian literary translations as “Being over the Cliff in the Rye”.

Key words: J. D. Salinger, fiction reception, the Bible context.

Як проходить же Він поблизу Галілейського моря, то побачив двох братів: Симона, що зветься Петром, та Андрія, його брата, що невода в море закидали, – бо рибалки були.

І Він каже до них: “Ідіть за Мною, – Я зроблю вас ловцями людей!”

*І вони зараз покинули сіті, та й пішли вслід за Ним.
[Мт. 4. 18–19]*

Сучасними транслятивними студіями давно розробляється питання суб'єктивної деформації оригінального тексту під час літературного перекладу, що призводить до відхилення від художнього задуму автора і до викривлення читацької рецепції. Інколи, як у випадку з романом Дж. Д. Селінджера “Ловець у житі” (“The Catcher in the Rye”), переклад визначає подальшу долю твору, формуючи певну соціокультурну модель його сприйняття упродовж понад півстоліття [1].

Від сьогоднішніх студентів вже не почуєш слова “липа”, що міцно увійшло в обіг серед радянської молоді після знайомства з романом Селінджера в редакції Р. Райт-Ковальової [2]¹. Та навряд чи можна сьогодні говорити про інше сприйняття цього “культового” (“Catcher Cult”) для кількох поколінь твору. Адже та назва – “Над прірвою у житі”, під якою у 60-ті роки минулого століття радянський читач відкрив роман Селінджера, досі сприймається як канонічна. Вона так глибоко вросла у свідомість читацького загалу, що лишилася незмінною в українському [3] та в кількох нових російських версіях роману в перекладі С. Махова [4] й Я. Лотовського [5], а подальші спроби М. Нємцова [6] і О. Логвиненка [7] “реанімувати” оригінал виявилися цілком марними².

¹ Позаяк у сучасному українському перекладі роману О. Логвиненка, яким вони послуговуються, поняття “rhoпy” перекладене інакше: як “мура”, “показуха” й “дурисвітство” [3].

² Відомо, що в іншомовних перекладах неточність заголовку твору не є поодиноким: у Франції роман вийшов під назвою “Той хто ловить серця”, у Нідерландах – як “Рятівник дітей із Нью-Йорка”, у Данії твір названий “Проклята молодь”, а у Норвегії – “Криза спасителя” [8], італійською роман має назву: “Молодий Холден”, іспанською – “Таємничий мисливець”, мовою іврит збережено назву оригіналу [9].

Н. М. Рудницька, простежуючи наслідки цензурного втручання у російськомовний переклад роману Селінджера, вбачає у заголовку “Над *пропастью* во ржи” штамп “*пропасть* капитализма”, оскільки в оригіналі взагалі не з’являється образ прірви, а є лише “*cliff*”, тобто крутий обрив, скеля³ [10, с. 183]. Проте зникнення з назви образу Ловця під час презентації роману радянському читачеві видається теж не випадковим. Таке літературне редагування заголовку **позбавляло роман біблійного виміру**, що на нього вказувала автентична назва, бо “ловцями людей” Ісус назвав Своїх Апостолів. Семантичне поле твору було звужене лише до літературного контексту, позаяк поява ловця набувала у тексті однієї мотивації – перефразованим поетичним рядком Роберта Бернса: “Якщо хтось когось піймає у густому житі...” [3, с. 154]. Навіть такий авторитетний дослідник американського роману, як О. Мулярчик, свого часу зазначив: “Дословный и, пожалуй, более точный перевод – “Ловец во ржи” – несет в себе яркую метафору и благородную идею, но этот образ не вполне конкретен, слишком литературен” [11, с. 117].

Уникнення “зайвої літературності” мало невтішні наслідки для рецепції Селінджера вітчизняним читачем. Завданий автором вертикальний орієнтир був зміщений у горизонтальну площину і зводився, власне, до відтворення конфлікту підлітка Голдена Колфілда з дорослим світом, що мав викрити фальш американського способу життя⁴. Відповідно провідним аспектом вітчизняних досліджень роману від радянських часів [11; 13] до сучасності [14] стала соціальна позиція героя – його нонконформізм: “офіційно” Голден був долучений до типології “бунтівників” проти суспільної моралі, “неофіційно” – до “втікачів” від “липи” [15]⁵.

Хоч у російській селінджеріані поступово виокремився цілий напрям аналізу духовних пошуків самого письменника, предметом розгляду було захоплення Селінджера східними вченнями, передусім дзен-буддизмом та індуїзмом [16; 17]. Традиція дослідження християнської складової його світогляду так і не склалася⁶. Тож релігійний аспект роману “Ловець у житі” майже не розглядався, або про нього йшлося в межах нонконформістських стратегій.

Серед вітчизняних учених біблійний компонент твору виокремлює американознавець Т. Н. Денисова⁷. Дослідниця аналізує “Ловця у житі” з погляду “американського міфу про невинного Адама, що будуватиме Місто на Горі, який слугував основою утворення Нового Світу батьками-пілігримами” [19, с. 139]. З огляду на хворобливе сучасне такого міфу, де замість омріяного Нового Єрусалиму постає нічний Нью-Йорк, “Ловець”, на думку Т. Н. Денисової, є антиміфом про Америку як Новий світ. Час дії напередодні Різдва вона вважає ознакою ініціації героя, що однак не має щасливого завершення, оскільки героєм не вдається до дії, а лишається на позиції нонконформізму [19, с. 140].

Біблійних витоків образу прірви торкається у своїй розвідці О. Коломієць [8]. Старозавітна семантика образу безодні як “місця смерті, загибелі” та її апокаліптична персоніфікація в образі ангела безодні Аваддонни, на її погляд, увиразнює осмислення Селінджером кризового стану американського суспільства середини ХХ ст., що викликає внутрішній спротив героя світу як “прірві дорослості”.

³ Курсив автора. – Л. О.

⁴ Імовірно, саме тому роман Дж. Хеллера “Catch-22”, чия назва була “запозичена” у Селінджера, здобув у СРСР неабияку популярність за викриття “американської воєнщини”. Селінджерові, що запропонував одному з радянських видань повість “Хепворт 16, 1924” – з іншим поглядом на війну, було відмовлено у публікації [12].

⁵ Американське “селінджерознавство” часів “холодної війни” суттєво відрізнялося оцінкою нонконформізму героя [16, с. 8–16]. Тому в США, як зауважує М. Н. Рудницька, роман Селінджера став одним із тих, що зазнав найбільших цензурних утискань через надмірне вживання інвективної лексики, образу релігійних почуттів і моральну нестійкість, що могла зробити підлітків “вразливими для комунізму” [10, с. 183].

⁶ Чи не єдиним досвідом цілісного осягнення релігійних поглядів Дж. Д. Селінджера, наразі є доробок російського літературознавця Бориса Фалікова [18].

⁷ Автор цієї статті завдячує їй і своїм знайомством із творчістю Дж. Д. Селінджера.

Біблійний вимір “Ловця у житі” як змістова домінанта твору актуалізується розвідкою О. В. Єременко “Тринадцятий апостол” [20], хоча автор статті зосереджується винятково на його морально-етичному аспекті. Незважаючи на декларований атеїзм Голдена, зауважує О. В. Єременко, він є носієм основних християнських чеснот: любові до ближнього та до істини. “Спаситель є для підлітка мірилом добра і справедливості, головним моральним орієнтиром”. Тому шлях, що на нього, на думку дослідниці, таки стає герой Селінджера, визначається місією “апостольського служіння людям” заради їх порятунку від “пасток божевільного світу” [20, с. 58].

Загальна тенденція, що її, незважаючи на різні аспекти і концепції, репрезентують вітчизняні селінджерознавчі студії, полягає у тому, що у “*полі*” зору дослідників образ “*прірви*” досі витісняє образ “*ловця*”. Бо самого героя позиціонують винятково через його опір “прірви” як зовнішній загрози його невинності: “Цивілізації”, “кризовому стану суспільства” чи загалом “божевільному світові”.

Гадаю, цим не вичерпується образ “ловця”, бо, певною мірою, таке тлумачення суперечить самій сутності християнства й загалом будь-якої іншої релігії, що їх практикував Селінджер. Ісус сказав Апостолам покинути свої сіті і йти за Ним. Лише Він може звільнити людей від “тенет” світу і свідомості. Тож шлях за Христом передбачає не спротив світові чи втечу від нього, а інший рівень світосприйняття, що досягається “внутрішньою людиною” – через втрату “себе”.

Цей шлях, як на мене, і відтворює **сповідь “ловця”**, точкою відліку якої є умовна смерть героя: “як я мало не врізав дуба” [3, с. 11]. Мотиву наближення до смерті (як уже йшлося, це біблійне значення образу “прірви”) підпорядкована уся ретроспекція минулорічних подій, що сталися з героєм напередодні Різдва.

“Подорож” Голдена бере початок відтоді, як на прощання із Пенсі він “виперся на Томсенову гірку”, “поглядав згори на футбольне поле й мало не відморозив собі зад” (знижена конотація образів “поля” і “прірви”), аби “принаймні відчувати⁸, що таки їде”, “назавжди” [3, с. 14]. Топографічно ситуація нагадує сон пілігрима на Мальвернському пагорбі з видіння “Про Петра-Орача” В. Легленда і надає подорожі героя семантики **паломництва**. Втеча Голдена, що видається йому рятівною, чим далі – більше посилює в ньому внутрішнє відчуття загибелі (“прірви”). “Навіть не знаю, чого я так гнався, – зізнається Голден, – мабуть, просто так, аби пробігти. На другому боці вулиці у мене враз виникло таке відчуття, неначе я зникаю, розчиняюся в повітрі”, “тільки-но перетнеш вулицю, щоразу здається, мовби тебе не стає” [3, с. 14]. Наближення героя до “прірви” виразнюється часо-простором Нью-Йорку: відчуттям зупинки часу, що набуває **апокаліптичного** сенсу: “Зовсім не відчувалося, що скоро буде Різдво. Не відчувалося, що *взагалі* що-небудь буде” [3, с. 109]; і топосом “перехрестя”, на яке не може зійти Голден, бо його **Хрест** видається йому непосильним: “Щоразу, як тільки дохожу до бісового перехрестя і ступаю з тротуару на асфальт, виникає таке відчуття, ніби я нізачо не перейду на той бік вулиці! Здається, ось провалюся зараз крізь землю й полечу, полечу... І ніхто вже мене ніколи не побачить” [3, с. 174].

Упродовж усього шляху Голден намагається збагнути **сене смерті як доцільності світобудови**. Його непокоїть “вартість” покійників Оссенбергера: “по 5 зелених за душу” [3, с. 24]; посмертна доля Іуди, що після зради Христа наклав на себе руки [3, с. 94]. Та передусім його обурює “несправедливість” смерті: брата Аллі, що “був на два роки молодший..., зате у 50 разів розумніший” від нього [3, с. 42]; Шекспірового Меркуціо: “такого розумного, дотепного і взагалі”, що загинув не з власної вини [3, с. 104]; однокласника Джеймса Касла, який “замість того, щоб відмовитися від своїх слів, вистрибнув із вікна” [3, с. 152]. Голден не може змиритися зі смертю, особливо зі смертю Аллі. Рукавиця брата, що лишилася йому у спадок, символічно втілює цей зв'язок: Голден постійно згадує його, розмовляє з ним і про нього. “Коли людина померла, – пояснює він Фібі, – то це ще не означає, що її не можна любити, чорт забирай!.. Особливо, коли ця людина була в тисячу разів *краща* за тих, котрі живуть” [3, с. 153].

⁸ Тут і далі в цитуванні тексту роману курсив автора. – Л. О.

Смерть брата він сприймає як **порушення світового ладу**, що розкривається в романі за допомогою семантики імені героя⁹ й символіки води: у старозавітному сенсі, як вселенського потопу, від якого, всупереч Біблії, рятуються не праведники, а грішники. “Двічі! – коли ми там були (на кладовищі у Аллі – Л. О.), – згадує він, – раптом пускався дощ. Страх Господній! Лило просто на отой його нещасний надгробок, на траву, що виросла у нього на животі... Одне слово, куди попало. І всі, хто поприїздив на кладовище, кинулися, наче оглашенні, до своїх машин. Я від люті мало не сказився. Усі вони можуть посідати в машини, ввімкнути радіо, поїхати в який-небудь затишний ресторан... Усі, крім Аллі. Це було понад мою силу” [3, с. 140].

Втрата віри в справедливість загострює Голденове відчуття власної недосконалості. Несвідоме **прагнення до очищення** також символічно відтворюється у романі дедалі більшою потребою героя у воді в євангельському сенсі образу – як у джерелі істини: в Пенсі він багато часу проводить в душовій, навіть без потреби відкручує і закручує кран [3, с. 34], у Нью-Йорку встромлює “по самі вуха свою мармизу” в умивальник з холодною водою [3, с. 137] і, вкритий бурульками, серед ночі йде шукати замерзлий ставок біля Південних воріт Центрального парку [3, с. 139].

Голден почувається винним у смерті Аллі: навіть помолитися йому не завжди вдається, навіть якщо він цього хоче [3, с. 93]. В цьому контексті Голден розмірковує і про власну смерть: приписує собі “пухлину мозку” [3, с. 59–60], операцію на хребті [3, с. 91], рак ротової порожнини [3, с. 172]; удає себе смертельно пораним гангстерською кулею [3, с. 97] чи розстріляним на війні [3, с. 128]; уявляє, “як ціле юрбище шпани збіжиться” на його похорон [3, с. 139]. Він і фізично почувається дедалі гірше: від постійної ядухи [3, с. 14], запаморочення [3, с. 180], непритомності [3, с. 179] і зрештою дістає сухоти [3, с. 14].

Аллі не стало, коли Голденові було 13 років. Імовірно, тому віковий статус героя у творі теж **змінюється у зворотному напрямку**: “Тоді мені було 16, тепер 17, але інколи я чиню як 13-річний шпанюк... І все ж інколи я поводжуся як 12-річний шмаркач” [3, с. 18]. Можливо, і зі шкіл Голден “вилітає”, аби ніколи не завершити навчання. Він хоче повернути не власне дитинство, а **той світ, де не було смерті** (а у Голдена – сивини), де Аллі сміявся, катався на велосипеді, писав вірші на бейсбольній рукавиці і чекав на нього біля будинку Боббі Феллона, щоб поїхати з ним стріляти дичину. Тому Голден прагне відновити матрицю того світу. Заради цього він і купує червону мисливську шапку для полювання на качок [3, с. 25]: символіка цього атрибуту “ловця” передусім розкриває наміри Голдена “виправити світ” від смерті. Його свідомість ніби **збирає докупи уламки буття**, ознаки його сталості: вдома, де пахне завжди якимось по-своєму [3, с. 142]; у школі, де все залишилось так само, як і колись [3, с. 173]; в “Музеї етнографії”, де ескімос, як і в його дитинстві, вудить рибу [3, с. 112]; у “Радіо-сіті”, де виступає той самий ударник з оркестру [3, с. 125]; в парку відпочинку, де на каруселях досі крутять ту ж саму платівку, а діти намагаються схопити “золоте кільце” [3, с. 183–184].

Дітлахів, що граються у житі над прірвою, Голден теж мріє **стерегти від смерті** (а не від життя, нехай і дорослого!), “бо вони граються, гасаять і не дивляться, куди біжать” [3, с. 154]. Він уявляє себе єдиним ловцем у світі: “Тисячі дітлахів, і довкола – жодної людини” [3, с. 154] і справді перебирає на себе **апостольську місію**, бо Апостоли і самого **Христа** не врятували від смерті: “Коли Христос урізав дуба і т. ін., вони поробились такі добренькі, та поки він був живий, пуття йому з них було стільки ж, як із дірки в голові” [3, с. 93]. Проте “місія ловця” лишається нездійсненою: Голден хоч і має червону мисливську шапку, Селінджер називає його “The Catcher”, тобто бейсбольним гравцем, що має ловити м’яч [22]. У нього лишилася бейсбольна рукавиця брата, але рука, яку він пошкодив об шибки в гаражі, коли Аллі помер, досі ніс на дощ і не стискається в кулак [3, с. 43].

Голден шукає не правди, а **істини!** Питання, яке він постійно ставить світові: “куди відлітають качки, коли озеро замерзає?” [3, с. 21, 61, 79] – не має

⁹ Як зазначає І. Гольтер, ім’я Аллі походить від кельт. “alun” – “гармонія, згода” [21, с. 33].

відповіді¹⁰, як і питання, чому діти летять у прірву. Та про Боже піклування Ісус каже так: “Погляньте на пташок небесних: вони не сіють, не жнуть і не збирають у засіки, а Отець Небесний годує їх, а чи ж ви не кращі від них?” [Мт. 6: 26]. **Прийняти світ Божий, як він є, довіритись Христу – Єдиному, Хто переміг смерть, і означає “бути вліпаним” над “прірвою”.**

Голденові вдається “зняти” це питання. Світ довкола нього не змінюється, проте змінюється він сам. У творі процес **“внутрішнього переродження”** героя увиразнюється співвідношенням семантики імені героя, що передає його сутність¹¹, і зовнішньої атрибутики образу – функції його костюму. У міру того, як “старіється” “оболонка” Голдена, він все більше звільняється від “тенет” свідомості, віддає їх світові. Так як Апостоли, покликані Христом, залишають свої сіті, так Голден забуває в метро спортивне спорядження своєї фехтувальної команди і де доведеться губить свій “одяг”¹². “Прийняття світу” Голденом, як і його попередній стан, розкривається за допомогою символіки води. *Груднева* злива, що застає Голдена біля каруселей, порівняно зі згаданим “дощовим” епізодом [3, с. 140] не сприймається ним як кара Господня. Пелена дощу, що огортає Голдена і остаточно змиває з нього “облуду”, символізує його **хрещення**. Самотня постать героя – на дерев’яній на лавочці під зливою – співвідноситься з Образом Розп’яття і символічно втілює **прийняття ним свого Хреста**. “Раптом я відчув себе таким щасливим, – зізнається Голден, – що каналія Фібі все каталась і каталась на каруселі! Сказати по щирості, я мало не заплакав, такий був збіса щасливий” [3, с. 185]. **Різдво Христове**, напередодні якого завершується паломництво Голдена Колфілда, стає для нього початком відліку нового життя в єднанні з Христом – його **власним Різдом**.

Нонконформізм Селінджера сьогодні вже є елементом масової культури¹³: набирають обертів молодіжні рухи, стає популярним бунт проти системи, навіть інтерес до східних вчень виникає з подачі Селінджера і представників біт-покоління. Тільки мода на християнство, що ним ішли до Бога герої Селінджера, все ніяк не з’являється.

Селінджер, що намагався лікувати душу відлюдництвом, аскетизмом, Достоєвським і Толстим, православними молитвами, досі нам не знайомий. Кілька поколінь зависло над “прірвою”, що ніби існує дінде за межами нашого “я”, а відтак видається примарною. Вічний Образ Ловця поволі не просто тьмяніє, а зникає без сліду.

Література

1. Петренко Д. И. Язык оригинала – язык перевода в условиях эпистемологической ситуации, идеологизации, деидеологизации общества: на материале романа Дж. Д. Сэлинджера "The Catcher in the Rye" и его переводов на русский язык : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Петренко Д. И. – Ставрополь, 2007. – Режим доступу:

<http://www.dissercat.com/content/yazyk-originala-yazyk-perevoda-v-usloviyakh-epistemologicheskoi-situatsii-ideologizatsii-dei> – Назва з екрана.

2. Сэлинджер Дж. Д. Над пропастью во ржи / Дж. Д. Сэлинджер ; пер. с англ. Р. Райт-Ковалева] // Иностранная литература. – 1960. – № 11; Сэлинджер Дж. Д. Над пропастью во ржи. Роман и рассказы / Дж. Д. Сэлинджер ; пер. с англ. Р. Райт-Ковалева. – М., 1965 та інші видання.

¹⁰ Це відоме питання дзен зі збірки “Мумонкан”, яке учень ставить вчителю не для того, щоб отримати відповідь, – буддистський коан, що є поштовхом до сходження на інший рівень свідомості [23].

¹¹ Holden Caulfield: “hold” – англ. “утримання, опора, охорона, захист, укриття”, староангл. “глибока долина, виярок”, у перен. знач. – “страшне місце”, “важка ситуація”; “Caul” – англ. “водяна оболонка плода” або “сорочка у новонароджених”, “field” – “поле, луг” [21, с. 31].

¹² Пальто з верблюжої вовни разом з рукавицями у Голдена вкрали в Пенсі, куртку бере Стредлейтер, светер з високим коміром позичає Джеймс Касл, у помешканні Антолліні він губить краватку, а мисливську шапку віддає Фібі.

¹³ Перекладознавчі дослідження засвідчують подальше “заземлення” стилістики роману і брутальну деформацію авторського задуму в сучасних російських перекладах твору [1; 24].

3. Селінджер Дж. Д. Над прірвою у житі / Дж. Д. Селінджер ; пер. з англ. О. Логвиненко. – К. : Котигорошко, 1993.
4. Сэлинджер Дж. Д. Обрыв на краю ржаного поля детства / Дж. Д. Сэлинджер ; пер. с англ. С. Махов. – М. : Аякс, 1998.
5. Сэлинджер Дж. Д. Над пропастью во ржи [Электронный ресурс] / Дж. Д. Сэлинджер ; пер. с англ. Я. Лотовский // Семь искусств. – 2010. – № 2 (3). – Режим доступу:
<http://7iskusstv.com/2010/Nomer2/Lotovskiy1.php>. – Назва з екрана.
6. Сэлинджер Дж. Д. Ловец на хлебном поле / Дж. Д. Сэлинджер ; пер. с англ. М. Немцов // Сэлинджер Дж. Д. Собрание сочинений. – М. : Эксмо, 2008.
7. Селінджер Дж. Д. Ловець у житі / Дж. Д. Селінджер ; пер. з англ. О. Логвиненко. – Х. : Фоліо, 2010.
8. Коломієць О. Екзистенційна основа образів прірви, безодні як осмислення в літературі кризового стану суспільства [Електронний ресурс] / О. Коломієць. – Режим доступу:
<http://philology.knu.ua/files/library/folklore/36/22.pdf>. – Назва з екрана.
9. Карив А. Разгадка Сэлинджера / А. Карив // Лехаим. – 2011. – № 2 (226). – Режим доступу:
http://www.lechaim.ru/ARHIV/226/kariv_sal.htm. – Назва з екрана.
10. Рудницька Н. М. Відлуння радянської цензури і переклад у сучасних Україні та Росії / Н. М. Рудницька // Вісник ХНУ. Серія “Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов”. – 2013. – № 1051. – Випуск 73. – С. 181–186.
11. Мулярчик А. Умолкнувший оракул / А. Мулярчик // Мулярчик А. Послевоенные американские романисты. – М., 1980. – С. 109–131.
12. Богомолов К. Пропасть без ловца [Електронний ресурс] / К. Богомолов // Режим доступу:
http://www.kultpro.ru/item_95/. – Назва з екрана.
13. Лидский Ю. Я. Очерки об американских писателях XX века / Ю. Я. Лидский. – Киев, 1968; Морозова Т. Л. Образ молодого американца в литературе США / Т. Л. Морозова. – М., 1969; Тугушева М. П. Предисловие / М. П. Тугушева // Сэлинджер Дж. Над пропастью во ржи / Дж. Сэлинджер. – М., 1979. – С. 3–21; Покальчук Ю. Підліток проти / Ю. Покальчук // Селінджер Дж. Д. Над прірвою у житі: Повісті, оповідання / Дж. Д. Селінджер. – К. : Молодь, 1984. – С. 268–270.
14. Мешков А. В. Творчество Дж. Д. Сэлинджера. Проблемы поэтики : дис. ... канд. филол. наук / А. В. Мешков. – М., 1996; Иткина И. Л. Поэтика Сэлинджера / И. Л. Иткина. – М. : РГГУ, 2002; Федотова Л. В. Образ тинэйджера в английской, американской и отечественной литературе (2-я пол. XX в.) : дис. ... канд. филол. наук / Л. В. Федотова. – Майкоп, 2003; Конєва Т. “Безодня, в яку ти летиш...” : матеріали до вивч. роману Дж. Д. Селінджера “Над прірвою у житі”. 11 кл. / Т. Конєва // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1998. – № 5. – С. 47–48; Скобельська О. І. Виклик над безоднею: роман Дж. Д. Селінджера “Над прірвою у житі” / О. І. Скобельська // Зарубіжна література в школах України. – 2005. – № 3. – С. 6–9.
15. Зверев А. М. Сэлинджер: тоска по неподдельности / А. М. Зверев // Сэлинджер Дж. Выше стропила, плотники / Дж. Д. Сэлинджер. – Харьков, 1999. – С. 455–471.
16. Галинская И. Философские и эстетические основы поэтики Дж. Д. Сэлинджера / И. Галинская. – М., 1975. – 189 с.
17. Завадская Е. В. Что Сэлинджер ищет в “дзэн”? / Е. В. Завадская // Историко-филологические исследования : сборник статей к семидесятипятилетию академика Н. И. Конрада. – М., 1967. – С. 451–456; Белов С. Парадоксы Дж. Сэлинджера / С. Белов // Литературное обозрение. – 1985. – № 2. – С. 5–7.
18. Фаликов Б. “Ради толстой тети”. Духовные поиски Дж. Д. Сэлинджера [Електронний ресурс] / Б. Фаликов // Иностранная литература. – 2009. – № 2. – Режим доступу:
<http://magazines.russ.ru/inostran/2009/2/fa5.html>. – Назва з екрана.
19. Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття / Т. Денисова. – К. : Довіра, 2002. – С. 138–143.
20. Єременко О. В. Тринадцятий апостол? : Образ головного героя роману з погляду літературознавця / О. В. Єременко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2000. – № 4. – С. 56–58.

21. Гольтер І. М. Поетика і символіка імен у романі Дж. Д. Селінджера “Над прірвою у житті” / І. М. Гольтер // Світова література на перехресті культур і цивілізацій : збірник наукових праць. – Вип. 3. – Симферополь : Кримський Архів, 2011. – С. 29–41.

22. Ирина Барметова Романтический эгоист. Беседа с Андреем Геласимовым / Барметова Ирина // Октябрь. – 2003. – № 9. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/october/2003/9/barmet.html>. – Назва з екрана.

23. Куда улетают утки... На четыре вопроса отвечают: Виктор Голышев, Борис Жутовский, Анатолий Найман, Глеб Шульпяков // Лехаим. – 2011. – № 2 (226). – Режим доступа:

<http://www.lechaim.ru/ARHIV/226/4x4.htm>. – Назва з екрана.

24. Ребенко М. Ю. Субъективная деформация языковой личности Голдена Колфилда в переводах романа Дж. Д. Сэлинджера “Над пропастью во ржи” / М. Ю. Ребенко // Вестник ВГУ. Серия “Лингвистика и межкультурная коммуникация”. – 2013. – № 1. – С. 170–173.